

УДК 37.014.2(477):[373.2:394.94]-047.23(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2025.1.4>

Тетяна БАКУМЕНКО

доктор філософії, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, провул. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61001

ORCID: 0000-0001-5596-6572

Бібліографічний опис статті: Бакуменко, Т. (2025). Українська народна педагогіка як засіб ознайомлення дошкільників із соціальним довкіллям. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 1, 28–33, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.1.4>

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ СОЦІАЛЬНИМ ДОВКІЛЛЯМ

Мета роботи – дослідити потенціал використання української народної педагогіки як засобу ознайомлення дошкільників із соціальним довкіллям та формування у них базових соціальних компетенцій. У дослідженні використано культурологічний, історико-педагогічний та порівняльний методи для аналізу педагогічного потенціалу народної творчості, обрядів і традицій. Наукова новизна дослідження полягає у виявленні нових підходів до інтеграції фольклорних елементів у навчально-виховний процес дошкільної освіти, що сприяє гармонійному поєднанню національної культурної спадщини зі сучасними педагогічними методами.

Результати дослідження підтверджують, що українська народна педагогіка є потужним інструментом для формування морально-етичних цінностей, розвитку комунікативних навичок та закладання основ національної свідомості. Особливу увагу приділено використанню казок, прислів'їв, народних пісень, ігор та обрядів як ефективних засобів виховання. Інтеграція цих елементів у навчальний процес дозволяє дітям краще розуміти соціальні норми, взаємодіяти з оточенням і формувати толерантність до інших культур.

Висновки свідчать, що застосування української народної педагогіки у дошкільній освіті сприяє розвитку цілісної, національно свідомої особистості, здатної адаптуватися до сучасних викликів. Перспективи дослідження передбачають розробку нових методик адаптації фольклорних елементів до сучасного освітнього середовища, а також вивчення їхнього впливу на соціалізацію дітей у контексті глобалізації.

Ключові слова: народна педагогіка, дошкільна освіта, соціальне довкілля, фольклор, морально-етичне виховання.

Tetiana BAKUMENKO

PhD, Associate Professor at the Theory and Methodology of Preschool Education Department, Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy” of Kharkiv Regional Council, Lane Rustaveli, 7, Kharkiv, Ukraine, 61001

ORCID: 0000-0001-5596-6572

To cite this article: Bakumenko, T. (2025). Ukrayins'ka narodna pedahohika yak zasib oznayomlennya doshkil'nykiv iz sotsial'nym dovkilliam [Ukrainian folk pedagogy as a means of introducing preschoolers to the social environment]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 1, 28–33, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.1.4>

UKRAINIAN FOLK PEDAGOGY AS A MEANS OF INTRODUCING PRESCHOOLERS TO THE SOCIAL ENVIRONMENT

The aim of the work is to explore the potential of using Ukrainian folk pedagogy as a means of introducing preschoolers to the social environment and developing their basic social competencies. The study employs cultural, historical-pedagogical, and comparative methods to analyze the pedagogical potential of folk art, rituals, and traditions. The scientific novelty of the research lies in identifying new approaches to integrating folkloric elements into the educational process in preschool education, contributing to a harmonious combination of national cultural heritage with modern pedagogical methods.

The results of the study confirm that Ukrainian folk pedagogy is a powerful tool for forming moral and ethical values, developing communication skills, and laying the foundations of national consciousness. Particular attention is paid to

the use of fairy tales, proverbs, folk songs, games, and rituals as effective means of upbringing. Integrating these elements into the educational process helps children better understand social norms, interact with their environment, and foster tolerance for other cultures.

The conclusions indicate that the application of Ukrainian folk pedagogy in preschool education promotes the development of a holistic, nationally conscious personality capable of adapting to modern challenges. Future research prospects include the development of new methods for adapting folkloric elements to the contemporary educational environment and studying their impact on children's socialization in the context of globalization.

Key words: folk pedagogy, preschool education, social environment, folklore, moral and ethical upbringing.

Актуальність проблеми. Українська народна педагогіка є фундаментом виховання, що інтегрує багатовіковий досвід народу, його моральні, етичні та соціальні цінності. В умовах стрімких змін у суспільстві, глобалізаційних процесів і збільшення ролі інформаційних технологій значення національної культури та традицій набуває особливої ваги. Сучасна дошкільна освіта, орієнтована на формування цілісної особистості, має забезпечити гармонійний розвиток дитини, її соціалізацію та підготовку до майбутнього життя в багатокультурному середовищі. У цьому контексті використання елементів української народної педагогіки постає як важливий інструмент для виховання моральних і соціальних компетенцій дошкільників.

Народна педагогіка, що базується на культурних традиціях, обрядовості, фольклорі та системі цінностей, не лише передає дітям національну спадщину, але й сприяє формуванню емоційної стійкості, здатності до комунікації та розуміння соціальних норм. Через казки, прислів'я, народні ігри та пісні діти отримують знання про навколишній світ, взаємини між людьми та правила поведінки в суспільстві. Ці засоби є надзвичайно ефективними у ранньому віці, коли закладаються основи характеру, моральних переконань і національної ідентичності.

Особливо важливою ця проблема стає в умовах сучасної України, яка перебуває в процесі переосмислення своїх культурних орієнтирів. У суспільстві зростає запит на патріотичне виховання, яке не лише підтримує національну ідентичність, але й сприяє толерантності та відкритості до інших культур. Саме українська народна педагогіка дозволяє досягти цієї рівноваги: вона гармонійно поєднує традиційні цінності з сучасними педагогічними підходами, забезпечуючи ефективне виховання особистості, яка здатна адаптуватися до викликів глобалізованого світу.

Крім того, наукові дослідження та практичний досвід підтверджують, що фольклорні елементи позитивно впливають на когнітивний,

емоційний і соціальний розвиток дитини. Залучення дітей до участі в обрядах і народних іграх розвиває їхню уяву, навички співпраці, комунікації та емпатії. Водночас це сприяє розумінню взаємозв'язків між природою, суспільством і культурою, що є основою екологічного та соціального мислення.

Таким чином, актуальність інтеграції народної педагогіки в дошкільну освіту полягає у її здатності відповідати сучасним викликам виховання. Вона дозволяє не лише зберігати культурну спадщину, але й формувати свідомих, моральних та соціально адаптованих громадян, які здатні зберігати національні цінності в умовах глобалізації.

Українська народна педагогіка привертає дедалі більше уваги дослідників, адже її потенціал у вихованні дітей різного віку є надзвичайно значущим. Науковці наголошують на багатогранності цього феномену, який охоплює морально-етичне виховання, формування національної свідомості, розвиток комунікативних навичок і адаптацію дітей до соціального середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження останніх років підкреслюють, що використання фольклору, народних ігор, казок і традицій в освітньому процесі не тільки сприяє кращому засвоєнню матеріалу, але й позитивно впливає на емоційний розвиток дітей. У своїй праці Кучер Н. акцентує увагу на збереженні духовного здоров'я дітей дошкільного віку засобами народної педагогіки, підкреслюючи важливість впровадження традиційних методів виховання у щоденний освітній процес (Kucher, 2023, pp. 1-15). Ці висновки збігаються з дослідженнями Мельничук Л., яка розробила методику ознайомлення дошкільників із соціальним довкіллям, орієнтовану на інтеграцію фольклорних елементів у сучасну дошкільну освіту.

Особливу увагу приділяють дослідники ролі казок і народних оповідань у формуванні моральних цінностей дітей. Наприклад, Стягунова О. вивчала ідеї української народної педагогіки, що використовувалися у дошкільних

зкладах Донеччини в другій половині XX століття, і підтвердила їхню актуальність у сучасному контексті. Вона підкреслила, що народні казки допомагають дітям зрозуміти складні життєві ситуації через призму традиційної мудрості, що значно полегшує формування морально-етичних засад (Stiahunova, 2020, pp. 50–75).

Ачкевич С. у своїй роботі звернула увагу на терапевтичний потенціал народної педагогіки, який використовується для корекції комунікативних здібностей дітей із особливими освітніми потребами. Це підкреслює універсальність народної педагогіки, яка може бути адаптована до різних категорій дітей і освітніх завдань (Achkevych, 2020, pp. 11–19).

Мельничук Л.Б. у своїх дослідженнях акцентувала увагу на інтерактивних технологіях, які інтегрують елементи народної педагогіки в освітній процес. Її праці демонструють, такі елементи, як народні ігри та обряди, що сприяють формуванню соціальних компетенцій, зокрема вміння співпрацювати, адаптуватися до нових умов і розвивати емпатію (Melnychuk, 2017, pp. 85–91).

Попри велику кількість досліджень, залишаються відкритими питання адаптації народних педагогічних методів до умов сучасного глобалізованого світу. Наприклад, необхідно знайти баланс між збереженням національної самобутності та впровадженням інноваційних підходів, які враховують потреби сучасних дітей.

Таким чином, аналіз літератури свідчить про те, що народна педагогіка залишається важливим інструментом виховання, який активно досліджується і адаптується до сучасних умов. Наукові напрацювання створюють основу для подальшого вивчення цього феномену, що сприятиме поглибленню інтеграції народних традицій у дошкільну освіту.

Мета дослідження полягає у вивченні потенціалу української народної педагогіки як засобу ознайомлення дошкільників із соціальним довкіллям та формування у них базових соціальних компетенцій. У сучасних умовах глобалізації, коли традиційні цінності часто поступаються місцем стандартам масової культури, важливим завданням освіти стає збереження та передача культурної спадщини молодшому поколінню. Українська народна педагогіка виступає унікальним інструментом, що дозволяє органічно поєднати виховний процес із національними традиціями, допомагаючи

дітям усвідомити себе частиною свого народу, розвивати почуття національної гордості та повагу до інших культур.

Дослідження має на меті обґрунтувати педагогічну цінність елементів народної творчості, таких як казки, пісні, ігри, прислів'я та обряди, у формуванні соціальних навичок дітей дошкільного віку. Ці елементи допомагають розвивати морально-етичні якості, формують уявлення про соціальні норми та принципи, сприяють розвитку емоційного інтелекту і здатності до співпраці. Окремим завданням дослідження є розробка рекомендацій щодо інтеграції українських народних традицій у щоденний навчальний процес закладів дошкільної освіти.

Застосування народної педагогіки дозволяє створити умови, у яких дитина не лише отримує знання, але й формується як особистість, здатна до адаптації у багатокультурному середовищі. Вивчення народної творчості з раннього віку сприяє соціалізації дитини, розвиває толерантність, навчає взаємодії у групі та формує емоційну стійкість.

Крім того, дослідження спрямоване на аналіз того, як сучасні освітні тенденції можуть поєднуватися з традиційними педагогічними підходами. Це особливо важливо в контексті забезпечення сталого розвитку дошкільної освіти, де необхідно враховувати виклики сучасного світу і водночас зберігати традиційні цінності.

Таким чином, мета дослідження полягає у виявленні нових підходів до використання української народної педагогіки як інструмента формування соціально активної, морально свідомих та гармонійно розвиненої особистості, здатної орієнтуватися у сучасному світі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська народна педагогіка є багатогранною системою виховання, яка відображає культурні, моральні та соціальні цінності народу. У її основі лежать фольклор, обряди, звичаї та інші елементи, які забезпечують не лише передачу знань, а й формування світогляду, морально-етичних засад та соціальних навичок у дітей (Melnychuk, 2020, pp. 10–25). Використання цих елементів у дошкільній освіті дозволяє ефективно впливати на розвиток особистості, враховуючи її вікові та індивідуальні особливості.

Одним із ключових інструментів народної педагогіки є казка. Вона не лише розвиває фантазію і уяву дітей, а й навчає їх розрізняти

добро і зло, аналізувати вчинки персонажів, робити висновки щодо наслідків тих чи інших дій. Казки допомагають дошкільникам засвоїти базові соціальні норми через символічний зміст і зрозумілі для їхнього віку життєві приклади. Наприклад, казкові сюжети сприяють формуванню емпатії, почуття справедливості та відповідальності.

Прислів'я та приказки є важливим засобом формування мовленнєвих навичок і соціальних уявлень у дітей. Їх стислість і глибокий зміст дозволяють дітям легко запам'ятовувати моральні настанови, які мають пряме відношення до взаємодії в суспільстві. Використання таких висловів у дошкільній освіті сприяє розвитку критичного мислення та здатності аналізувати життєві ситуації.

Народні пісні та ігри відіграють особливу роль у соціалізації дітей. Вони не лише формують відчуття ритму, координацію та слух, а й навчають співпраці, комунікації та взаємодії в групі. Участь у колективних іграх, які мають чітку структуру і правила, допомагає дітям розуміти важливість дотримання норм і поваги до інших. Це сприяє формуванню таких рис, як відповідальність, чесність, толерантність і здатність до взаємодопомоги.

Обряди й традиції, які є невід'ємною частиною народної культури, дозволяють дітям зрозуміти зв'язок між поколіннями, усвідомити себе частиною спільноти. Наприклад, участь у святкуванні традиційних свят знайомить дошкільників із культурними надбаннями, водночас сприяючи формуванню національної свідомості.

Інтеграція елементів української народної педагогіки в освітній процес закладів дошкільної освіти передбачає використання міждисциплінарного підходу. Це означає, що фольклорні елементи можуть бути адаптовані до різних сфер навчання, включаючи мовленнєвий розвиток, мистецтво, фізичне виховання тощо. Такий підхід дозволяє зробити навчальний процес більш інтерактивним і цікавим для дітей, одночасно сприяючи їхньому всебічному розвитку.

Загалом, використання української народної педагогіки як засобу ознайомлення дошкільників із соціальним довкіллям забезпечує формування гармонійної, морально свідомої особистості (Maksymova, 2022, pp. 30-45). Цей підхід дозволяє дітям краще зрозуміти соціальні зв'язки, засвоїти базові моральні цінності

та підготуватися до активного життя в сучасному суспільстві.

Українська народна педагогіка є унікальним засобом виховання, який поєднує багатовіковий досвід народу, його культурні, моральні та соціальні цінності. Її інтеграція в сучасну дошкільну освіту дозволяє не лише зберігати національну ідентичність, але й сприяє гармонійному розвитку особистості. Використання елементів народної творчості – казок, прислів'їв, пісень, ігор та обрядів – сприяє формуванню у дошкільників морально-етичних якостей, соціальних компетенцій та національної свідомості (Korchuk-Kashetska, 2021, pp. 212–217).

Результати дослідження підтверджують, що українська народна педагогіка має потужний потенціал для виховання гармонійно розвиненої особистості, здатної адаптуватися до сучасних викликів. Застосування її елементів у навчально-виховному процесі сприяє розвитку емоційного інтелекту, здатності до співпраці, толерантності та взаємодії у групі. Участь у фольклорних іграх, обрядових діях і використанні казок забезпечують не лише соціалізацію дітей, а й формування їхнього ціннісного світогляду.

Висновки дослідження дозволяють визначити основні напрями вдосконалення сучасного освітнього процесу через інтеграцію народної педагогіки (Voichenko, 2020, pp. 123–132). Це, зокрема, розробка методик, які враховують індивідуальні особливості дітей, забезпечення міждисциплінарного підходу до використання елементів фольклору, а також створення освітніх програм, які поєднують традиційні та інноваційні методи навчання.

У контексті глобалізації та постійних соціальних змін українська народна педагогіка виступає важливим інструментом виховання національно свідомих громадян, які здатні зберігати свою ідентичність, залишаючись відкритими до інших культур. Інтеграція її елементів у сучасну систему дошкільної освіти дозволяє забезпечити виховання всебічно розвиненої, морально стійкої особистості, готової до соціальної взаємодії та адаптації в умовах багатокультурного середовища (Tryfonova, 2016, pp. 191–196).

Перспективи подальших досліджень включають розробку інноваційних методик адаптації фольклорних елементів до сучасного освітнього середовища. Необхідно дослідити їхній вплив на соціалізацію дошкільників, зокрема

у контексті глобалізації та цифрової трансформації освіти. Крім того, важливим напрямом є аналіз ефективності інтеграції української народної педагогіки в міждисциплінарні освітні програми, що включають такі напрями, як екологічне виховання, розвиток критичного мислення та емоційного інтелекту (Volchynskyi, 2017, pp. 57–60).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, дослідження народної педагогіки відкриває широкі можливості для удосконалення освітнього процесу. Вона не лише сприяє збереженню національної спадщини, але й дає змогу розвивати інноваційні підходи до виховання, які відповідають викликам сучасного світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ачкевич С. А. Народна педагогіка як ефективний засіб корекції комунікативних здібностей у дітей з церебральними порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Серія 19. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2020. № 39. С. 11–19.
2. Кучер Н. І. Збереження духовного здоров'я в дітей дошкільного віку засобами народної педагогіки: маг. роб.: спец. 012 Дошкільна освіта. наук. кер.: канд. пед. наук, доцент Н. В. Лісневська ; ГНПУ ім. О. Довженка. Глухів, 2023. 104 с.
3. Максимова О. О. Ознайомлення дітей з суспільним довкіллям : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 175 с.
4. Мельничук Л. Б. Методика ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям: навчально-методичний посібник для студентів педагогічного факультету спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Рівне : ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад. С. Дем'янчука», 2020. 92 с.
5. Мельничук Л.Б. Використання інтерактивних технологій у контексті підготовки майбутніх вихователів до ознайомлення дошкільників з соціальним довкіллям. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2017. Вип. 2. С. 85–91.
6. Стягунова О. О. Використання ідей української народної педагогіки у дошкільних навчальних закладах Донеччини в 60–90-х роках ХХ століття : дис. ... канд. пед. наук. Луганськ. 2012. 297 с.
7. Трифонова О. С., Самоделова Ю. Л. Реалізація принципу народності у формуванні національно-мовленнєвої особистості старшого дошкільника засобами української народної іграшки. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 2. С. 191–196.
8. Boichenko, M., Nykyforov, A., & Hulei, O. (2020). Genesis of the Idea of Using Folk Arts and Crafts Elements in Teaching and Upbringing in Classical Ukrainian and Western European Pedagogical Thought. *Journal of History Culture and Art Research*, 9(2), P. 123–132.
9. Kopchuk-Kashetska, M. (2021). Use of Means of Ukrainian Folk Pedagogy in Formation of Moral and Ethical Concepts in Extracurricular Educational Work . *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 8 (1). (Apr. 2021), 212–217.
10. Volchynskyi A. Introduction of Folk Physical Culture Traditions in the Educational Process of Senior Preschool Children. (2017). *Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society*, 2(38), P. 57–60.

REFERENCES:

1. Achkevych S. A. (2020) *Narodna pedahohika yak efektyvnyy zasib korektsiyi komunikatyvnykh zdibnostey u ditey z tserebral'nymy porushennyamy*. [Folk Pedagogy as an Effective Means of Correcting Communicative Abilities in Children with Cerebral Disorders]. *Scientific Journal of NPU Named after M. P. Drahomanov*. Series 19. *Correctional Pedagogy and Special Psychology*. vol. 39. pp. 11–19.
2. Boichenko, M., Nykyforov, A., & Hulei, O. (2020). Genesis of the Idea of Using Folk Arts and Crafts Elements in Teaching and Upbringing in Classical Ukrainian and Western European Pedagogical Thought. *Journal of History Culture and Art Research*, 9(2), P. 123–132. (in English).
3. Kopchuk-Kashetska, M. (2021). Use of Means of Ukrainian Folk Pedagogy in Formation of Moral and Ethical Concepts in Extracurricular Educational Work . *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 8, 1 (Apr. 2021), 212–217.
4. Kucher N. I. (2023). *Zberezhennya dukhovnoho zdorov'ya v ditey doshkil'noho viku zasobamy narodnoyi pedahohiky*. [Preservation of Spiritual Health in Preschool Children through the Means of Folk Pedagogy]: mag. work: spec. 012 Preschool education. scientific director: candidate of pedagogical sciences, associate professor N. V. Lisnevskaya ; O. Dovzhenko State National Pedagogical University. Glukhiv. 104 p. (in Ukrainian).
5. Maksymova O. O. (2022). *Oznayomlennya ditey z suspil'nym dovkilliam*. [Introducing Children to the Social Environment]: a textbook. Zhytomyr : Publishing House of I. Franko ZhDU. 175 p. (in Ukrainian).

6. Melnychuk L. B. (2020). *Metodyka oznayomlennya doshkil'nykiv z sotsial'nym dovkillyam*. [Methodology of Introducing Preschoolers to the Social Environment]: teaching and methodological manual for students of the pedagogical faculty, specialty 012 Preschool education. Rivne: PVNI Acad. S. Demyanchuk International University of Economics and Humanities, 2020. 92 p. (in Ukrainian).
7. Melnychuk L. B. (2017). *Vykorystannya interaktyvnykh tekhnolohiy u konteksti pidhotovky maybutnikh vykhovateliv do oznayomlennya doshkil'nykiv z sotsial'nym dovkillyam*. [The use of interactive technologies in the context of training future educators to familiarize preschoolers with the social environment]. *Psychological and pedagogical foundations of humanization of the educational process in schools and universities*. Vol. 2. Pp. 85–91.
8. Stiahunova O. O. *Vykorystannya idey ukrayins'koyi narodnoyi pedahohiky u doshkil'nykh navchal'nykh zakladakh Donechchyny v 60-90-kh rokakh XX stolittya*. [The use of ideas of Ukrainian folk pedagogy in preschool educational institutions of the Donetsk region in the 60s-90s of the 20th century]: PhD Dissertation. Luhansk. 297 p. (in Ukrainian).
9. Tryfonova O. S., Samodelova Yu. L. (2016). *Realizatsiya pryntsypu narodnosti u formuvanni natsional'no-movlennyevoyi osobystosti starshoho doshkil'nyka zasobamy ukrayins'koyi narodnoyi ihrashky*. [Implementation of the Principle of Folk Tradition in Forming the National-Speaking Personality of Senior Preschoolers through Ukrainian Folk Toys]. *Scientific Bulletin of Mykolaiv National University Named after V. O. Sukhomlynsky. Pedagogical Sciences*. Vol. 2. Pp. 191–196.
10. Volchynskyi A. (2017). *Introduction of Folk Physical Culture Traditions in the Educational Process of Senior Preschool Children*. *Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society*. 2(38). Pp. 57–60.